

## **İŞĞALDAN AZAD OLUNAN ƏRAZİLƏRDƏ AQRAR SAHƏLƏRİN BƏRPASI İSTİQAMƏTLƏRİ**

**Mehdiyeva M.Q.**

*Bakı Dövlət Universiteti  
mehdiyevametanet@gmail.com*

İşğaldan azad olunmuş ərazilər ötən əsrin 90-cı illərinə qədər Azərbaycanın aqrar sənayesində önəmli paya malik idi. Hazırkı dövrdə isə bu ərazilərdə kənd təsərrüfatının bərpaı və inkişafı qarşımızda duran əsas vəzifələrdəndir. İşğaldan azad olunmuş ərazilərdə kənd təsərrüfatının bərpaı və inkişafı ilə bağlı dövlət başçısı tərəfindən hökumətə tapşırıqlar verilmişdir. Bu ərazilərdə dayanıqlı məskunlaşma üçün müasir və layiqli həyatın təmin edilməsi, bütün sahələrdə quruculuq-bərpa və abadlıq işlərinin aparılması, habelə təhlükəsiz yaşayışın, səmərəli fəaliyyətin və rifahın davamlı artmasının dəstəklənməsi məqsədilə "Qarabağ Dirçəliş Fondu" publik hüquqi şəxs yaradılmışdır.

Ötən əsrdə bu ərazidə sosial-iqtisadi sarsıntılar, texnogen fəlakətlər və silahlı qarşıdurmalar nəticəsində kənd təsərrüfatı istehsalı və ərzaq ticarətinin pozulmuş, torpaq və infrastrukturlar məhv edilmiş, yerli və regional ərzaq təhlükəsizliyinə böyük ziyan vurulmuşdur. Belə ki, işğal olunmuş ərazilərdə yaşayan bütün əhali bu ərazilərdən son nəfərinədək qovulmuşdur. Həm də işğal olunmuş ərazilərdəki bütün mülki infrastruktur, o cümlədən də kənd təsərrüfatı infrastrukturunu (fərmalar, anbarlar, emal müəssisələri, irriqasiya sistemləri və s.) döyüşlər nəticəsində deyil, məqsədyönlü şəkildə tamamilə dağıdılmışdır. İşğaldan sonrakı dövrlərdə isə bu ərazilərdə kənd təsərrüfatı torpaqlarından istismar xarakterli istifadə olunmuşdur (Ermənistanın və digər ölkələrin işğal olunmuş ərazilərdə qanunsuz olaraq məskunlaşdırılan erməni əsilli vətəndaşları tərəfindən, habelə buradakı separatçı-kriminal qruplar tərəfindən əkinlərin aparılması və kənd təsərrüfatı heyvanlarının yemlənməsi məqsədləri üçün istifadə olunması formasında).

Kənd təsərrüfatının inkişaf etdirilməsi ilə bağlı ümumi ehtiyacları nəzərə almaqla, Azərbaycanın işğaldan azad olunmuş ərazilərində kənd təsərrüfatı sahəsinin bərpaı məsələlərini aşağıdakı istiqamətlər üzrə qruplaşdırmaq olar:

1. Torpaq və su resurslarının səmərəli istifadəsi üzrə planlamanın aparılması, bərpa tədbirlərinin görülməsi və torpaq islahatının aparılması
2. Heyvandarlıq fərmalarının qurulması
3. Aqrotexniki xidmətlər, toxum, gübrə və pestisidlərlə təchizat bazasının yaradılması
4. Kənd təsərrüfatı mütəxəssislərinin hazırlanması və informasiya-məsləhət xidmətinin təşkili
5. Məhsulların tədarükü və ticarəti üzrə logistika infrastrukturunun

## yaradılması

## 6. Aqro-əmal müəssisələrinin yaradılması

Torpaq balansı məlumatlarına əsasən işğaldan azad olunan ərazilərdə kənd təsərrüfatının bərpasından sonra 200 min hektardan çox torpaq sahəsinin əkin üçün istifadə ediləcəyi proqnozlaşdırılır ki, bunun da təqribən 9 min ha həyətəyını sahələrdir. Lakin bu ərazilərdə kənd təsərrüfatı təyinatlı torpaq sahələrinin inventarlaşdırılması, xəritələşdirilməsi və elektron məlumat bazası mövcud deyil, torpaq sahələrinin uqodiyalar üzrə dövlət, bələdiyyə və xüsusi mülkiyyət bölgüsü yoxdur. Buna görə də işğaldan azad olunmuş ərazilərdə daşınmaz əmlakın vahid kadastr uçotu işləri həyata keçirilməli, torpaqların dəqiq uçotu (kəmiyyət və keyfiyyət, kateqoriya və uqodiyalar üzrə) aparılmalı və torpaq kadastrı yaradılmalı, regionun rəqəmsal topoqrafik xəritəsi hazırlanmalıdır.

Həmçinin bu ərazilərdə suvarma sistemlərinin yaradılması, ümumiyyətlə suvarma imkanları ilə bağlı potensialın da dəqiq qiymətləndirilməsi zəruridir. Lakin əldə olan tarixi məlumatlara görə ötən əsrdə bu ərazidə əsasən dəmyə əkinçilik geniş yayılmışdır. Belə ki, kənd təsərrüfatı üçün yararlı sahələrin ümumi miqdarının 1/10 hissəsindən bir qədər çoxu suvarılan sahələr idi.

Torpaqlar bərpa edilib təsərrüfatların istifadəsinə verildikdən sonra növbəti mərhələdə heyvandarlıq fermalarının qurulması və təsərrüfatlarının heyvanlarla təmin olunması istiqamətində tədbirlər görülməlidir. Heyvandarlığın intensiv amillər hesabına inkişafı imkanları nəzərə alınmaqla fermaların qurulması və təsərrüfatların məhsuldar heyvanlarla təmin olunması məsələsi aktualıq kəsb edir. Heyvandarlıq fermalarının qurulması tədbirləri həm də iqtisadi səmərəliliyinin artırılması baxımından fermaların optimal ölçüsü nəzərə alınmaqla təşkil edilməsini əhatə edir. Aqrotexniki xidmətlər, toxum, gübrə və pestisidlərlə təchizat bazasının yaradılması da qarşıda duran əsas məsələlərdən biridir. İşğaldan azad edilmiş bu ərazilərdə məskunlaşan təsərrüfatların əkin-biçin işləri ilə məşğul olması üçün onların toxum, gübrə və pestisidlərə çıxışının asanlaşdırılması və bu ərazilərdə aqrotexniki xidmətlərin təşkili ilə bağlı bərpa tədbirləri ilkin mərhələdə daha çox dövlətə məxsus "Aqroservis" ASC tərəfindən həyata keçirilə bilər. Tədricən bu istiqamətdə özəl təsərrüfatların da stimullaşdırılması mühüm şərtidir.

Tədarük və logistika infrastrukturunu ilə bərabər bölgədə istehsal strukturuna müvafiq aqro-əmal müəssisələrinin yaradılması da mühüm

tədbirlərdəndir. Azad olunmuş ərazilərdə südçülüyün, üzümçülüyün və meyvəçiliyin inkişafı perspektivləri nəzərə alınmaqla, məhz bu sahələr üzrə əmal müəssisələrinin yaradılması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Həmçinin taxılçılığın inkişafına uyğun olaraq un dayırmanlarının, heyvandarlığın inkişafı əsasında isə sənaye üsulu ilə yem istehsalı və ilkin dəri xammalı emalı müəssisələrinin qurulması da nəzərə alınmalıdır.

Hal-hazırda ölkədə taxılçılıq və üzümçülüyün faktiki inkişaf dinamikası nəzərə alınmaqla, taxıl və üzüm istehsalında bu bölgənin payının təqribən eyni səviyyədə olması gözlənilir. Bundan başqa ənənəvi olaraq Qubadlı, Zəngilan və Kəlbəcər rayonlarında tütünçülüyün, Ağdam və Füzuli rayonlarında pambıqçılığın, Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Zəngilan və Ağdərə bölgələrində üzümçülük sahələrinin bərpa edilməsi nəzərdə tutulur.